

El Josep Pla polític, aquest desconegut

Joan Carreras i Pera

L'any 1925 Josep Pla va escriure tres articles a la *Revista de Catalunya* que avui ens poden resultar sorprenents. No tenen res a veure amb el Pla memorialista, descriptiu i literari que vàrem conèixer.

La prosa és la mateixa: rica, mordaç, col·loquial. Però té un fons diferent: hi trobem un Pla políticament actiu, compromès, profund. L'escriptor analitza la situació del país amb l'agudesa d'un psicòleg, amb l'amplitud d'un economista, amb l'agressivitat d'un patriota.

Els tres articles formen un assaig d'una unitat sorprenent, i apareixen en plena dictadura de Primo de Rivera com a «notes de crítica política». Representen una presa de posició de Josep Pla –el Josep Pla simpatitzant de la «Unió Catalanista»– respecte del món intel·lectual, el món polític-burgès i el

món obrer. Quan escriu aquests assaigs, Pla és conegut ja com a cronista internacional; un Pla tolerant, lliberal, pluralista i democrata. Els temes no són nous, però s'exposen d'una manera sistematitzada.

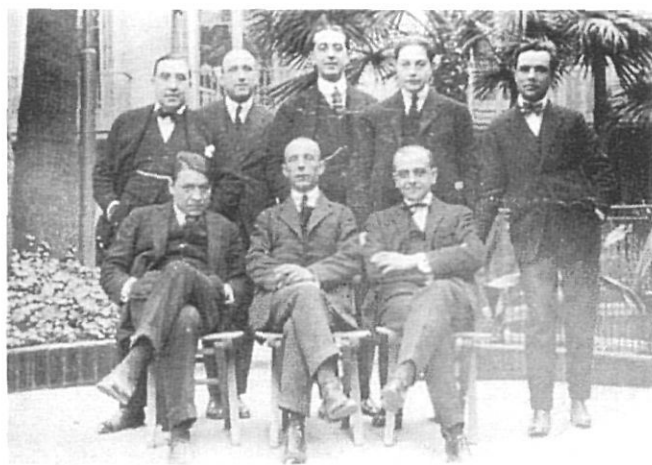
L'assaig representa, de fet, l'aprofundiment d'un article aparegut al diari *La Publicitat*, poc abans del Pronunciamiento primoriverià, titulat «Acció Catalana i Acció Francesa»(2), de clara intenció polèmica. Es tracta d'una contestació a l'escriptor Salaverría –a qui Pla denomina, irònicament, «un Fichte de Sòria»– el qual feia un paral·lelisme de mala llei entre catalanisme i feixisme.

**«Situació hamlètica»:
Els intel·lectuals i la crisi d'autoritat**

Pla inicia l'assaig de crítica política a partir d'una observació psicològica. *Els catalans* –afirma– *som individuals, però no anàr-*

El jove Pla.

Josep Pla a l'Ateneu Barcelonès.

quics (...). L'home corrent, l'home de la pasta del món, troba, en sentir-se intel·ligentment governat i respectat, mil plaers en l'autoritat. Addueix l'exemple de Prat de la Riba que, amb el seu projecte d'estatització de la cultura catalana, volgué donar feina als intel·lectuals per tal de motivar-los i resoldre, en aquest camp, el problema de l'autoritat.

Amb la intenció de superar el dilema històric dels catalans –o dispersió anàrquica, o encarcament oficial– [la «situació hamlètica», segons Josep Pla], Prat de la Riba hauria aglutinat les forces intel·lectuals entorn d'una acadèmia i unes escoles. És a dir, una Autoritat. Per què la iniciativa no reeixí? No fou pas per incompetència, sinó per manca de poder polític.

Això, en l'àmbit intel·lectual, s'hauria traduït en una sèrie de crisis individuals; mentre els uns haurien optat per anar-se'n del país, uns altres s'haurien entusiasmat amb el moviment anomenat «Action Française», de patró reaccionari.

L'autèntic perill, per a Josep Pla, no estava en l'ideari de l'«Acció Francesa» –un moviment que només havia pogut sorgir a l'estat veí gràcies a la talla intel·lectual de la dreta–, sinó en la lectura feixista que des d'Itàlia i Alemanya se n'estava fent. Amb el consegüent perill que això comportava a Catalunya, per part d'uns intel·lectuals traumatitzats pel terrorisme i l'anarquia: *Un nostre trànsfuga* –afirma, referint-se indubtablement a l'Ors– *ens deixa, o per caure en adoració davant els símbols humans de la força o per ofegar-se en el mar del tartamudeig cosmopolità*(3). Els intel·lectuals simpatitzants de l'«Action Française» són

senyors que en un determinat moment de la seva vida han sentit amb un dolor gairebé físic la fam de l'ordre.

No obstant això, més enllà de la ironia que traspuen aquestes paraules, Pla justifica l'actitud de replegament d'alguns dels seus companys a causa de la caòtica situació generada a la Catalunya dels anys 1919-1920: *Jo era aleshores periodista a Barcelona. És l'època de la meua vida que he conegut de vista més criminals*. Fa una evocació personal de l'època, i no deixa res per verd: retreu el silenci de les autoritats religioses, el doble joc d'un govern civil que feia, en el millor dels casos, de paper de vidre per a les dents; ironitza sobre la jeremiada cristiano-social tipus Rucabado (publicava una revista de caire integrista, titulada *Catalunya Social*); parla de la infelicitat política d'homes com en Llairet i es refereix al paper del Sometent com la demostració d'una manera infinitament suggestiva, que a Catalunya no hi ha hagut mai autoritat. Perquè el sometent seria el punt on l'individualisme català convergiria amb l'anarquisme: *Posar darrera de cada porta la boca d'un fusell fou la solució típicament anàrquica*.

Pla comprèn l'actitud contemporànizadora d'alguns intel·lectuals catalans envers l'«Action Française», però no la comparteix. I estableix unes diferències –ideològiques i polítiques– entre l'«Acció Francesa» i l'«Acció Catalana» en les quals hi ha, implícit, el programa polític del mateix Josep Pla que, sovint, passa de la tercera a la primera persona. Fixem-nos també en el lèxic que fa servir, més aproximat al militant del partit que no pas al cronista polític. Aquestes diferències es resumeixen en cinc punts:

1) L'«Acció Francesa» aplega en un mateix feix una doctrina i uns elements imperialistes. En oposició a això, l'«Acció Catalana» no solament és un fet anti-imperialista, sinó que és un nacionalisme oprimint que no s'ha de confondre mai amb el d'un estat organitzat.

2) L'«Acció Francesa» és monàrquica; l'«Acció Catalana», republicana.

3) L'activisme dels nacionalistes francesos és el braç dret de l'ordre, mentre el nostre activisme ha de servir de braç de la nostra justícia (...). La majoria de gent sap ara, per experiència, la sinistra paradoxa que hi ha darrera de l'aforisme «l'ordre és la veritat», del patrici Josep de Maistre.

4) L'«Acció Francesa» anteposa l'ordre a la justícia. Nosaltres –afirma Pla, identificant-se ara amb «Acció Catalana»– *anteposem la justícia a l'ordre*.

5) La finalitat de l'«Acció Francesa» és imposar als altres el seu dogma; la nostra, *substreure'ns al dogma dels altres*.

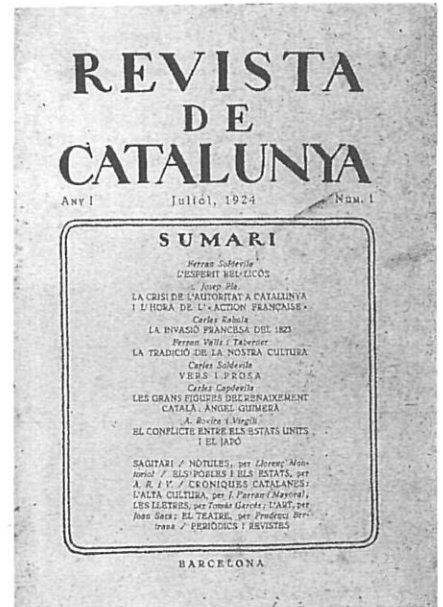
Josep Pla versus Cambó

En el segon article, titulat «Catalanisme i burgesia» Josep Pla fa, d'entrada, un elogi del poble català: *El que seria difícil de trobar –afirma– seria un altre poble de cultura proporcionada a la de Catalunya que hagi resistit amb tanta elegància una semblant diversitat de contradiccions i un més dens de confusionisme*.

Per presentar la situació amb mots que no puguin ferir els censors del Directori, l'explica com un joc antitètic: S'han capgirat els termes. El poble ha patit les pressions que, en un país normal, únicament experimenten els militants dels partits extrems.

Francesc Cambó vist per Ramon Casas.

La Revista del Pla polític.

Contràriament, *els qui viuen en un regne que no és d'aquell món*, són els qui semblen tenir-ho tot resolt amb la dictadura. No explicaria això que el poble hi posi pell morta?

La indiferència del poble català davant la cosa pública té una doble motivació: històrica i política: *El mot, avui llargament vulgaritzat, és aquell: Monarquia? República? Catalunya! La fórmula de tota una generació de catalanistes* —afirma, sorneguer—, però de *catalanistes burgesos*.

Retreu a la «Lliga» el seu *hamletisme*, i blasma, amb una expressiva imatge plàstica, les ambigüitats de Cambó que portaren el país al Directori: *agenollar-se davant el tricomi en el moment que l'ordre tremola, sense deixar de flirtejar amb la subversió, és una política que en el cas que es pugui dir que existeix, és la més dolenta perquè el camí és més llarg*.

Com es pot ser català i monàrquic? ¿Com lliga, aquesta monarquia, entesa com «la producció de la unitat» —es pregunta Josep Pla—, aquesta monarquia feble i immobilista, absolutista

«per se», amb el catalanisme de Francesc Cambó? *La monarquia, o farà una política unitària, o deixarà d'ésser. ¿Com és possible* —es pregunta— *admetre una fórmula de catalanisme monàrquic, o tan sols un estat d'indiferència davant el problema del règim, si Catalunya lluita, pel sol fet d'existir, contra un estat jurídic que troba en la institució monàrquica el seu únic i actiu principi d'estructuració?*

Pel que fa a les relacions Espanya/Catalunya, recorda els dos fets que van donar origen al catalanisme polític: el desastre colonial del 98, i la immobilitat de la política espanyola: afirma que, davant de Catalunya, *malgrat dos fets torbadors*, el poble espanyol *es juga la seva vanitat*, perquè és l'única cosa que li resta. Aquests dos fets torbadors són l'existència de Portugal com a estat independent i la pervivència de la llengua catalana. I apunta, encara, un tercer fet torbador per als espanyols: la voluntat de Catalunya de subsistir.

La brillant frase del senyor Cambó, doncs, no hauria convençut ni castellans, ni catalans. Com tampoc no con-

venç a Pla la solució burgesa. «El problema de Catalunya —afirma, tot i reconèixer que el moviment catalanista és fill de la burgesia— s'ha de resoldre independentment d'aquesta premissa».

Josep Pla i la qüestió obrera

Després d'emplaçar els intel·lectuals i la burgesia en relació amb el fet català, envesteix la qüestió obrera a partir de la mateixa premissa inicial: la crisi d'autoritat. *L'obrerisme català —diguem-ho de seguida— ha estat un complex i volcànic conflicte, perquè Catalunya és un poble sense govern, és a dir, un poble abandonat als instints primaris (...)* Com que a Catalunya no hi ha hagut Autoritat, l'anarquia ha florit espontàniament i els obrers, subversius pel sol fet d'existir, han d'ésser super-anarquistes. És matemàtic.

A partir de la filosofia de Bernstein, amb alguns comentaris de Sorel, Josep Pla analitza el sindicalisme europeu i —fent-ne una certa caricatura— el delimita en dos grans blocs: el socialista (constructiu, reformista en temes socials i evolucionista), que lluita per incorporar la justícia a la legalitat, i l'anarquista, que prové dels moviments populars revolucionaris. (Conspira, és demagògic i terrorista i únicament es proposa destruir.) De tota manera, ja adverteix que aquest corrent anarquista no s'ha de confondre amb la lluita de classes.

Mentre el moviment socialista estaria governat per la utopia organitzativa i un esperit de progrés moral, el movi-

Després d'un bany a Aigua-xellida.

Pla amb Francesc Pujols.

El Pla dels anys vint.

ment *anarquista* es trobaria encara en la fase primitiva i sentimental, *dominada per un literaturisme passional i truculent*. Concretat a Catalunya, l'anarquisme s'hauria manifestat per una gran improductivitat i per la demagògica d'uns dirigents obrers d'extracció forastera.

Insisteix en l'aire irreal de «Grand Guignol» que sempre va tenir el sindicalisme a Catalunya, i el fa culpable d'haver mort el fons esquerrà i lliberal dels obrers catalans: *Abans, la massa catalana tenia quatre idees clares. Avui no en té cap. El confusionisme més dens, la desorientació més profunda preval davant de tots els problemes. Amb l'excusa de l'apoliticisme, hom ha separat els obrers de la realitat.*

El fracàs del moviment obrer a Catalunya –per manca d'un plantejament polític clar i d'uns líders competents i autòctons– hauria tingut com a conseqüència el terrorisme professional, l'absurda guerra de pobres contra rics i un devessall de sang innecessari: *Els començaments del terrorisme són forasters, i això demostra que en aquest punt el país ha pogut estar profundament intervingut, és a dir, turquificat (...) D'un mort en deien «un fiambre», i els pistolers dels dos bàndols prenién cafè, cada vespre, al «Lyon d'Or».*

En canvi, la indiferència del moviment obrer envers el «problema català» obeiria a una manipulació del govern de Madrid que hauria propiciat la confusió entre burgesia i catalanisme per tal d'atiar el moviment obrer: *El lerro-*

xisme –i això és història– ha estat a Catalunya un mètode de treball de l'unitarisme i de la monarquia contra el catalanisme.

L'espanyolisme lerroixista fou per a l'opinió catalana d'esquerra el que fou la «Unión Monárquica Nacional» per a la de dreta. *De l'origen únic del republicanisme dels uns i del monarquisme dels altres –afirma amb càustic humor–, n'ha eixit la lluna de mel perpètua i pintoresca del Baró de Viver i de l'Emilià Iglesias.*

A la darrera part, analitza el conflicte social a partir d'una anàlisi econòmica prenent com a base l'estudi del professor Werner Sombart. La fase pre-capitalista en què es troba la indústria catalana, l'excessiu individualisme dels empresaris i l'aïllament envers Europa, serien algunes de les causes que explicarien la problemàtica social de Catalunya: *Aquesta és l'època de l'associació i la concentració, i a Catalunya els industrials persisteixen en l'atomització, desconeixen l'esforç d'ordenació i d'organització racional que han de fer els industrials alemanys i italians per resistir la concurrència dels països més rics.*

Josep Pla proposa algunes vies de solució: la creació de polígons industrials, una reforma social i una desvinculació del monopoli peninsular: *A Catalunya tenim una economia de jueus i de miserables. Hauríem de tenir en compte –afirma amb la seva mordacitat característica– que són precisament els jueus els qui han romput l'economia tradicionalista de fons pietista, l'economia de la botigueta i de la fabriqueta.*

L'empresariat català, *aclaparat per les despeses excessives, lluita desesperadament contra els drets dels seus subordinats, consagrats ja arreu del món. D'altra banda, ha creat una indústria anèmica que s'ha redossat parasitàriament en l'aranzel espanyol per mantenir-se dreta.*

Per al Josep Pla de l'any 1925, és evident que el model burgès proposat per Cambó està esgotat i cal deixar pas a altres mètodes: *instaurar un règim de llibertat de tractes entre catalanisme i burgesia, amb dos objectius fonamentals: trencar el passivisme anèmic industrial català i acollir la gran massa de la població castellana emigrada a Catalunya.*

L'aprofundiment d'uns escrits que Josep Pla, per pròpia voluntat, anomenà «notes de crítica política», poden ajudar-nos indubtablement a redescobrir la seva rica personalitat polifacètica.

Joan Carreres i Péra és director del Centre d'Estudis Diocesà de Girona

NOTES

1. Vegeu «La crisi de l'Autoritat a Catalunya i l'hora de l'«Action Française»», (gener-març, 1924). «Catalanisme i burgesia» (abril-juny, 1924). «La qüestió obrera a Catalunya» (setembre-desembre, 1924).
2. *La Publicitat*, 3 de juliol de 1923.
3. «En Xènius fou un dels primers de llegir Maurras», escrivia Josep Pla a *La Publicitat*. (Vegeu l'art. titulat «Josep Conrad», (08/08/24). I Maurras fou, indubtablement, un dels ideòlegs més representatius de l'«Action Française».